## LA LITERATURA COMO INTENSIDAD. SEIS LECCIONES (CLARÍN, UNAMUNO, AZORÍN, MIRÓ, PÉREZ DE AYALA)

MIGUEL ANGEL LOZANO MARCO
Alacant: C.E.P.A., 1988
118 pàgines

Pel juliol de 1988 i tot coincidint amb la commemoració del naixement de l'escriptor alacantí Gabriel Miró, es publicà el llibre *La literatura como intensidad*, que ara ens ocupa. El seu autor, Miguel Angel Lozano, és professor de literatura espanyola a la Universitat d'Alacant i ha dedicat una bona part de la seua tasca d'investigació a l'estudi d'un període que abraça una producció literària important en la història de les nostres lletres. Aquest període, que es desplega entre els anys 1880-1930, és l'escenari cronològic on se situa una part de l'obra de Clarín, Unamuno, Azorín, G. Miró i Pérez de Ayala. A l'estudi de la narrativa breu d'aquests escriptors han estat dedicats els sis capítols del llibre del professor Lozano.

Prèviament a l'edició de què ara disposem, aquests sis assaigs de crítica literària van ser publicats en revistes, llegits en congressos o passaren a engrossir volums d'actes literàries al llarg de quatre anys, des del 1983 al 1987. Ara, aplegats tots ells en un volum de caràcter miscel.lani, tenim al nostre abast una lúcida aportació sobre unes obres que, si bé en algun cas, no són les més paradigmàtiques dels escriptors esmentats, sí que esdevenen ineludibles per a l'estudiós de la narrativa de finals del segle XIX i començament del XX.

Caldria reconéixer que el títol del llibre, *La literatura como intensidad*, és, si més no, força suggerent. En la introducció que preludia els sis capítols, el professor Lozano explica les raons per les quals és la intensitat el signe que aglutina les novel.lístiques estudiades. En primer lloc perquè és un dels trets més importants que se'n desprén de la novel.lística breu, on tots els recursos narratius es troben intensificats i, a continuació, perquè la visió del món que aquestes novel.les deixen entreveure és tan

complexa que s'ha traduït en expressió viva, en intensitat verbal.

Amb el títol «El relato *Las dos cajas* en la obra narrativa de Clarín», s'enceta el primer comentari crític. A l'autor de *La Regenta* correspon aquest lloc de capdavanter per dues raons òbvies: Clarín és cronològicament i literària l'escriptor més vell i, a més, exercí una presumible influència sobre la resta d'autors. El professor Lozano resumeix —com farà en tots els capítols— l'argument de la novel.la *Las dos cajas* amb el qual el lector fàcilment queda familiaritzat. Però traure a colació arguments esdevé, possiblement, el tret menys significatiu, perquè allò realment rellevant és la contínua capacitat de què el professor Lozano fa ús per a relacionar aquest relat amb bona part de l'obra narrativa clariniana. Aquesta relació s'escau principalment amb dues novel.les: *La Regenta* i *Cambio de luz*. L'element que permet establir paral.lelismes entre una i altra novel.la és l'experiència dolorosa que pateixen els protagonistes. Una experiència que els regenera i que, altrament al que hom sol pensar, esdevé positiva.En el segon capítol, el professor Lozano aborda la novel.la *Una historia de amor* en relació a *Del sentimiento trágico de la vida*. En ambdós escrits, Unamuno concedeix una especial importància al dolor que acompanya el procés psicològic dels personatges (fil que uneix el primer capítol al segon). Per al nostre autor, *Una historia de amor* és l'exemple creatiu de l'assaig *Del sentimiento trágico de la vida*.

«Azorín: Una lectura de un pueblecito: Riofrio de Avila», és el títol del tercer apartat del llibre. Aquest comentari té un caràcter una mica diferent al que acompanya els dos anteriors. S'hi insisteix en fer notar l'originalitat del llibre azorinià que transcriu i glossa una obreta del segle XVIII escrita per Jacinto Bejerano. El professor Lozano matisa molt bé el tema de l'activitat lectora de l'autor de *Los pueblos* que, amb una forta dosi de sensibilitat, ha recuperat aquest llibre del segle XVIII condemnat, possiblement, a la indiferència i a l'oblit.

La novel.la de G. Miró, *El hijo santo*, és la protagonista del quart assaig crític. La figura del sacerdot enamorat que hi apareix té un antecedent clar en el personatge de Clarín, D. Fermín de Pas. Es pretén reivindicar aquest relat que, a hores d'ara, es troba en un condició un punt marginal, provocada —entre altres coses— per la història editorial que l'acompanyà. És per això que el professor Lozano aprofita aquest assaig per a comentar la important repercussió que té l'activitat editorial sobre el destí final d'una obra literària.

Pérez de Ayala és l'escriptor a qui es dedica el penúltim capítol del llibre, i en concret a la seua novel.la *Pilares*. Si important era la influència de Clarín en la resta d'autors, en el cas de *Pilares* aquest antecedent és d'una obvietat contundent. ¿Quina altra cosa pot ser Pilares sinó una nova Vetusta? La protagonista de *La regenta*, la ciutat d'Oviedo, torna sota un nou topònim a les obres 'ayalianes'.Amb una anàlisi de la trajectòria literària d'aquest escriptor, que situa *Pi-*

*lares* en l'inici del camí cap al gènere de la novel.la poemàtica, i amb les al.lusions pertinents a la seua publicació per capítols en la revista *Por esos mundos*, el professor Lozano explica les raons que provocaren el truncament de la història de la novel.la.

El sisé i ja últim assaig és certament ben diferent dels cinc ressenyats fins ara. Un fet biogràfic: l'amistat entre Pérez de Ayala i Azorín i, a partir d'aqueix fet, una sèrie de repercussions literàries en l'obra de l'escriptor d'Oviedo. És així com Azorín, convertit en personatge de ficció, forma part de l'univers literari que es desplega en novel.les com *La pata de la raposa* i *Troteras y danzaderas*. Azorín és Halconete (Azor-ín, Halcon-ete, fixeu-vos en el divertit joc de paraules, ja assenyalat per A. Amorós) (1).

A tot el llibre, hi ha, a més, una tendència a matisar insistentment tot allò relatiu a l'evolució psicològica dels personatges i a l'anècdota. El professor Lozano no estalvia cap esforç per deixarne constància. Les cites de llibres tant d'erudició com de ficció, els testimonis epistolars són alguns dels recursos que es trauen a col.lació per explicar i exemplificar aqueixos dos elements. Entre tots els capítols és possible establir punts de relació que, d'altra banda, no obstaculitzen la independència de què gaudeixen uns en relació a altres. Encapçalats per un títol, cada assaig interpreta un conjunt de textos i en dóna una lliçó. Ens trobem davant, doncs, de sis lliçons de crítica literària que, sense el propòsit pedant d'alliçonar, pretenen donar a conèixer un treball que en bona mesura es desprén de la quotidiana dedicació pedagògica del professor Miguel Angel Lozano.

Com hem pogut veure, l'obra de cinc escriptors paradigmàtics de les lletres castellanes ocupa l'atenció d'aquestes pàgines plenes de suggeriments i perspectives de lectura. És per això que el lector interessat en el tema —no és aquest un llibre de divulgació—, hi descobrirà aportacions amb què enriquir la seua visió i coneixement de la narrativa breu del darrer terç del segle XIX i el primer del XX. Amb un títol, com ja hem comentat adés, encisador, *La literatura como intensidad*, justifica aquest encapçalament amb una lectura que mostra no únicament un tipus de literatura intensa sinó que, més bé, suggereix la intensitat de qualsevol manifestació literària.

---

(1) R. Pérez de Ayala, *La pata de la raposa*. Edición de Andrés Amorós. Barcelona, Labor, 1970, p. 158.

# DE BAT A BAT/1 LLENGUA

DE JOSEP
I MARTÍNEZ I JOSEP ESCOLANO
Assessorament pedagògic de Joan J. Ponsoda
Alcoi: Ed. Marfil, 1988.
Col. «Ivori-Llibres».

ASSUMPCIÓ CÓRDOBA

(1) ***De bat a bat/1. Llengua*, de Josep Martínez i Josep Escolano. Assesorament pedagògic de Joan J. Ponsoda. Alcoi: Ed. Marfil, 1988. Col. «Ivori-Llibres».**

*De bat a bat. Llengua de Primer* és un text didàctic, editat per «Ivori-Llibres», col.lecció que enceta l'editorial alcoiana Marfil, i de la qual esperem nous fruits en la llengua pròpia, que estimulen el treball de recuperació de la nostra cultura, des de l'àmbit de la infraestructura editorial.

El que més sobta del llibre és l'atractiva presentació a tot color, que l'allunya dels manuals a l'ús, en general més austers. La maquetació és bona, amb abundància de línies separadores i requadres a color que realcen conceptes, activitats o vocabulari, la qual cosa deu de contribuir a amenitzar la tasca de l'estudiant de primer de BUP, tot fent-li més atractiu i agradós l'estudi. També hi ajuden les simpàtiques caretes símbols que anuncien l'activitat que l'alumne ha de realitzar: observar, parlar, escriure, llegir, escoltar, estudiar.

Ja al pròleg, l'assessor pedagògic, Joan J. Ponsoda, ens declara que un dels objectius del llibre és fugir de l'avorriment, més aviat típic dels llibres de text, i que els autors «s'han decidit a proposar-vos un munt d'activitats on la llengua és un instrument per a parlar sobre coses que poden resultar interessants, per a decobrir temes nous i ben atractius, per a usar-la a classe tal com es fa cada dia en la vida de qualsevol persona (...) En definitiva, per a portar a la classe, almenys, un trosset de la nostra realitat».

Un altre encert del llibre són els centres d'interés o nuclis temàtics triats per tal de treballar el llenguatge. A tall d'exemple esmentem: els esports (olimpíades, rècords insòlits), la música, les colles i grups urbans, els extraterrestres, el món del futur, el ral.li París Dakar, un crim, els successos para normals, les supersticions, les especialitats gastronòmiques, el cinema, ídols del món de l'espectacle, les vacances, la publicitat, etc. Tot açò configura una bona motivació temàtica que, ajudada d'un llenguatge atrevit i directe, connecta molt bé, creiem, amb el curriculum cultural de l'adolescent.

També és bona la part gràfica que combina el dibuix, inspirat en la tècnica del còmic (aquesta a cura d'Esperança Martínez), i la fotografia (a cura de Morgan

Fitzjames, Jr.). La inserció de còmics és un altre element que apropa el text a la cultura del jove, i la nostra assignatura a les tècniques de comunicació impresa més noves.

Com veiem, tot un conjunt d'elements que afaiçonen un text modern, amb molt de treballl de llenguatge, i amb uns recursos (temàtics i gràfics), que ajuden a fer més atractiu i variat l'estudi.

Tanmateix, el professor o estudiant més clàssic hi podrà trobar mancances, com ara l'escassa sistematització de l'ortografia, la morfologia i la sintaxi, així com la introducció a conceptes lingüístics: sí que s'introdueixen, no obstant, conceptes elementals de sociolingüística. Però ja ens n'adverteixen al pròleg: això no és l'objectiu dels autors. Opinem que aquest treball de sistematització deuria ser més profund al segon curs, ja que després d'una bona motivació i treball de llenguatge, també l'alumne necessita acomplir la seua capacitat abstractiva respecte del llenguatge i de la funció dels elements d'una llengua, així com introduir conceptes lingüístics més abstractes, que no cal presentar d'una manera avorrida.

Finalment, alegrar-nos i felicitar els autors perquè també des de latituds meridionals es contribuïsca a la tasca de normalització i alfabetització dels nostres jóvens dins l'àmbit acadèmic, a banda que el producte final siga un dels més atractius del mercat.

**MAITE COVES**

## ALGUNES PLANTES VALENCIANES
### Guia de las flores silvestres de la Comunidad Valenciana

RAMÓN FIGUEROLA, JUAN B. PERIS I GERARDO STÜBING
València: Ed. Mestral libros, 1988, 463 pàgines.

Tres botànics valencians, Ramón Figuerola, Juan B. Peris i Gerardo Stübing, han realitzat recentment un llibre dedicat a l'estudi de la flora valenciana. L'obra, titulada *Guia de las flores de la Comunidad Valenciana,* pretén omplir l'ampli buit que existeix en la divulgació científica d'aquest camp, que tan sols ha estat tractat en alguna ocasió a nivell provincial. No obstant això, la *Guia de las flores silvestresde la Comunidad Valenciana* és un llibre amb poca ambició científica. Així, els autors, motivats per la frase *una imagen vale más que mil palabras,* han decidit basar el seu treball en una sèrie de fotografies que al llarg del temps havien anat realitzant. Aquesta iniciativa, que hom prefereix creure que ha estat deguda a una mala gestió de l'editorial, fa del llibre un simple recull fotogràfic, poc representatiu del

que és el món de la Botànica. L'obra es divideix en cinc grans parts, en funció del color de la flor i que són les següents: «Flores dominantemente blancas», «Flores dominantemente amarillas», «Flores dominantemente rojas», «Flores dominantemente azules» i «Flores verdosas, poco vistosas o sin flores (helechos)». Aquesta estructuració és, des d'un punt de vista científic, absolutament improcedent (i sense dubte impròpia de la categoria científica dels autors), ja que redueix la mecànica de la determinació botànica a un dels mètodes més desaconsellables, que és el de mirar exclusivament la fotografia de la planta, sense atendre a caràcters fonamentals com són l'estudi del nombre d'estams, el nombre d'estigmes per gineceu, la forma i grandària del fruit, l'estructura de la fulla, etc. Aquesta divisió provoca, a més a més, que les diferents espècies d'una mateixa família no es troben juntes i que per a localitzar una planta hom haja de consultar, a vegades, la totalitat d'algun dels apartats. Però l'efecte més negatiu que sens dubte produeix al lector, és la impossibilitat d'esbrinar els conceptes botànics bàsics: entendre a través de la classificació de les plantes la seua estructura i els diferents mecanismes que la natura ha enginyat per a la seua dispersió, per a la seua aclimatació, per a la seua supervivència.

Potser que, de vegades, la fotografia (o el dibuix), servisca per a determinar ràpidament i sense error una planta. Sense cap dubte, però, aquell que classifica les plantes atenent tan sols a la il.lustració té grans possibilitats d'enganyar-se d'espècie o, fins i tot, de família. Probablement això els ocorrerà als diversos lectors d'aquesta guia quan intentaran de classificar els *Juniperus*, les *Genista*, les *Erica*, les *Centaurea*, els *Asphodelus*, les *Scrophularia*, les *Silene*, els *Geranium*, els *Thymus*, les gramínies o els diversos tipus de pins. Les fotografies que representen aquests grups en el llibre són totalment insuficients per poder distingir-ne les diferents espècies. Aquest fet s'agreuja quan hom hi adverteix que es troben molt poques plantes representades; de fet, en aquest llibre no figura ni el 25% de les plantes valencianes.

D'altra banda, tal com assenyalen els autors «los criterios seguidos para la selección de las plantas han sido contrapuestos, ya que por un lado hemos considerado las plantas más freqüentes y por otro las más raras, con el fin de proporcionar al lector una visión amplia de nuestro patrimonio vegetal». Això no obstant, és poc justificable l'absència de plantes com els rosers *(Rosa sp.)* —dels quals existeixen al País Valencià 10 espècies—, les ortigues *(Urtica sp.)*, l'arboç *(Arbustus unedo)*, la verdolaga *(Portulaca oleracea)*, el boix *(Buxus sempervirens)*, la boga *(Typha sp.)*, *l'Echium vulgare, l'Erica arborea, la Thymelaea hirsuta, la Brassica sp., el Xanthium spinosum, la Inula viscosa, la Fumaria sp., el Carduus sp., la Festuca sp., la Pistacia terebinthus, el Phragmites australis, la Setaria verticillata, el Gladiolus illyricus*, etc. Aquestes absències

s'agreugen quan hom comprova que no s'ha fet servir un criteri clar en el moment de triar les plantes. Així, en un principi es consideren els arbres com a flors, i hi figuren carrasques, savines i pins (llevat del pi pinyoner que, sorprenentment, no hi apareix), però no s'estudien incomprensiblement els xops (al País Valencià n'existeixen quatre espècies, una d'elles, el 'xop d'Elx', exclusiu d'aquesta població i d'alguns indrets de Mesopotàmia), ni els salzes (dels quals existeixen tres espècies), ni el llidoner (característic de Castelló), ni el teix, ni l'acàcia, ni el faig, ni l'olivera... En canvi, si que apareixen representades espècies d'arbres al.lòctons (que han estat importats a la nostra flora), com és, per exemple, el tabac bord *(Nicotiana glauca)*, però altres com poden ser característiques palmeres (la datilera i la canària), són oblidats. Quelcom de semblant passa amb les plantes, on es tracten un gran nombre d'introduccions, entre les que falta la peculiar pitera *(Agave americana)*, la figuera de moro *(Opuntia ficus-indica)* o la popular canya *(Arundo donax)* originària d'Àsia oriental. Aquesta falta de criteri tornem a trobar-la en incloure les falgueres (plantes que no tenen flors) en una guia de flors. Aquestes es troben en l'apartat de «Flores verdes» que s'inicia en la pàgina 361, i que a la introducció hom especifica que aquest està compost per «flores verdosas, poco vistosas o sin flores (helechos)». Així, entre les gramínies, les carrasques i les euforbiàcies *(«flores verdosas o poco vistosas»?)*, intercalades amb una traça de jugador de pòquer, hom troba a poc a poc les diferents fotografies dels pteridòfits valencians, sense fer cap tipus de comentari al respecte, pel que un lector poc avesat, pot fàcilment creure que aquestes són angiospermes, i per tant no reconèixer-les com a falgueres.

Malgrat tot això, hi existeixen fotografies interessants que representen endemismes valencian. És el cas, per exemple, de la *Hippocrepis valentina*, exclusiva de la Marina, de l'*Echium saetabense* (microendemisme d'El Caroig) o de la *Centaurea paui* (típica de la Serra de l'Espadà). El resultat final, però, és, desgraciadament, un llibre de poca importància, on s'aprecia clarament una certa precipitació en dur-lo a terme i on la conclusió que es trau és que aquest ha estat conseqüència d'unes quantes fotografies i no a l'inrevés. Com ho demostra, potser, el fet que no tinga tampoc cap tipus de bibliografia selecta.

**MARTÍ DOMÍNGUEZ ROMERO**

## EL PUERTO DE SANTA POLA

ALFREDO MAS GARCIA
Pròleg d'Alfredo Morales Gil
Santa Pola: Excm. Ajuntament, 1989.

Les característiques orogràfiques d'un lloc han sigut condicionants de la ubicació de moltes poblacions. Així, una extensa badia junt amb el port han determinat la situació de Santa Pola. A més, aquesta zona d'ancoratge i el port han estat, durant tota la història, nucli de l'economia i ha proporcionat sempre el principal mitjà de subsitència als seus habitants. Del nostre port, junt amb l'estudi històric i econòmic, tracta el llibre d'Alfredo Garcia Mas que avui ressenyem.

La bibliografia referent a temes de Santa Pola, és realment exigua. Allò de poder comptarse amb els dits d'una mà, és ben cert en aquest cas. Un llibre del Dr. Vicente Gozálvez, *Santa Pola. Urbanismo. Economia. Población*, i dos llibres més d'arqueologia del Portus Illicitanus publicats recentment per l'arqueòloga M. José Sánchez. D'altra banda existeix una tesi doctoral, 'Sociolingüística catalana: el habla marinera de Santa Pola', del Dr. Francesc Gimeno i que encara resta avui, incomprensiblement, inèdita. La resta, poca cosa més, uns quants llibres de divulgació popular amb gaire afany científic. I a aquest escàs còmput bibliogràfic, hem d'afegir ara el llibre *El puerto de Santa Pola*, obra que recull la tesina de llicenciatura que l'autor defensà amb el mateix títol a la Universitat d'Alacant, en l'any 1987.

Tractar el tema del port de Santa Pola pot estar a nivell local més que justificat, perquè, com ja hem dit, el port significa el cor i l'ànima dels seus habitants. Però també altres raons de tipus no local, poden ben bé justificar amb escreix l'estudi d'aquest port. Port que ha estat en la dècada dels 60 el segon de la península amb més flota pesquera (darrere de Vigo) i el primer del Mediterrani peninsular. O si voleu en altres paraules, el port de Santa Pola segueix sent avui el port de més flota pesquera dels Països Catalans. Amb dades del mateix llibre, referents a 1984, la flota pesquera de Santa Pola era superada per Tarragona i Vinaròs en nombre de vaixells i potència. Però, el tontage de llurs flotes i els valors mitjans són molt inferiors als de Santa Pola.

Aquest llibre veu ara la llum, no sense haver passat primer per una sèrie de vicissituds plenament deplorables. Per una banda, la selecció bibliogràfica de moltes institucions públiques amb serveis de publicacions, com la CAM, palesen la poca competència en aquest camp. D'altra banda, la indiferència que mostrà en un principi el propi ajuntament de Santa Pola, diu ben poc a favor del seu projecte de cultura. Aquest error està ja avui

corregit i per fi el mateix ajuntament s'ha fet càrrec d'aquesta publicació.

El llibre està dividit en set capítols. El primer és una introducció on s'estudia l'emplaçament, la situació i les condicions naturals del port. En el segon es fa un estudi històric que comprén des de l'edat antiga —amb el Portus Illicitanus—, les instal.lacions portuàries medievals, el primer intent de construcció del port al segle XVI, la funció defensiva de la costa a causa del perill corsari, el segon intent de construcció del port —ara ja en el segle XVIII—, i per fi, la construcció del port el 1844 i el seu predomini comercial en la segona mitad del segle XIX. El tercer capítol és una descripció de les infraestructures i instal.lacions portuàries de l'actual port. Mentre que els capítols 4, 5 i 6 estudien el port des del punt de vista del trànsit comercial, la funció d'esbargiment i esport i l'activitat pesquera respectivament. El seté i darrer capítol, està dedicat a les conclusions.

El llibre aporta un bon cabdal de xifres, material i fins i tot, plànols inèdits del port, fruit de l'esforç investigador de l'autor que demostra així, haver sabut consultar tots els arxius pertinents. D'altra banda, el llibre aporta valuosíssim material que ens clarifica alguns dels aspectes històrics de Santa Pola, per exemple:

—Haver ressaltat la funció comercial que predominà sobre la pesquera fins al segle actual.

—Ressaltar la coincidència, o millor dit, la complementarietat del nostre port amb els interessos d'Elx i, per contra, la divergència amb els d'Alacant, ciutat que s'ha dedicat a entrebancar sempre les nostres possibilitats portuàries.

—Assenyalar la línia marítimo-terrestre, avui invadida pel casc urbà en detriment d'unes zones portuàries adients.

—I la completa manca d'infraestructura i d'instal.lacions portuàries, les quals no corresponen amb la importància del port.

Tal vegada hom trobe a faltar en aquest estudi el component humà. Junt a la fredor de les xifres econòmiques i estadístiques, caldria haver analitzat la part humana, part integrant també d'aquest engranatge econòmic. Segurament no siga aquest el marc per a un estudi sòcio-cultural que esbrine els aspectes laborals, socials i culturals d'un sector que fa temps es troba en crisi, i que ha vist com el sector turístic ha desplaçat del primer lloc de l'economia local el port comercial i pesquer de Santa Pola.

Per tot el que acabem d'exposar, rebem de grat aquest llibre i agraïm l'estudi realitzat per l'autor, un il.licità que viu i sent tots els aspectes d'aquest poble com un santapoler més. Ens alegrem també del camí encetat per l'ajuntament de Santa Pola i esperem que continue motivant i publicant estudis sobre els diversos aspectes locals, punt fàcilment assumible en la política cultural de qualsevol ajuntament que es digne a fer cultura.

**ANTONI MAS I MIRALLES**

# CANCIONES POPULARES CREVILLENTINAS

MANUEL MARTÍNEZ MONTOYA
Crevillent: Ed. Autor, 1989, 110 pàgines.

Manuel Martínez Montoya és l'autor d'aquesta recopilació de cançons populars que ix a la llum a Crevillent el 1989. Naix aquesta obra en un context de sensibilització literària pel nou món popular i els seus productes literaris de caràcter folklòric i tradicional, fruit del qual són obres molt similars a aquesta que ara tractem tal com les *Cançonetes de fil i cotó,* d'Elx, els reculls de rondalles realitzats per Joaquim Gonzàlez i Caturla *(Rondalles de l'Alacantí* o *Rondalles del Baix Vinalopó),* o l'edició del material folkclòric arreplegat pel callosí Adolf Salvà i Ballester, *De la marina i la muntanya (Folkclore);* totes, com veiem, al nostre entorn geogràfic. Abans d'endinsarnos en el llibre cal que, tot seguit, reflexionem sobre algunes qüestions que l'afecten directeament i que segurament ens són útils a l'hora de realitzar la seua lectura.

Els interessos i motius que mouen l'autor a realitzar la seua gran tasca d'arreplegament de tot aquest material de caràcter popular es resumeix bàsicament en un intent i un esforç de recuperació i rescat de la cançó popular de caràcter tradicional, ja que, segons les seues paraules en el preàmbul, «*algo de tan gran riqueza espiritual y tradicional se estaba perdiendo irremisiblemente a marchas forzadas*» (pàg. 7). El valor espiritual de les cançons populars és, efectivament, una consideració important a l'hora de situar aquest tipus de manifestació cultural en el lloc que li correspon; aquests tipus de cants, és evident, plasmen l'ànima de la comunitat on naixen i la seua manera de realitzar-se com a poble. Altrament, crec que aquest tipus de document històric i cultural té pel seu propi valor immanent un interés sociològic important que s'ha de tenir sempre present, tenint en compte que, a més, a partir d'un apropament sociològic al contingut de les cançons populars es poden derivar també importants qüestions de caràcter ideològic. És des d'aquesta visió, pense, des d'on hem d'endinsar-nos en la lectura de *Canciones populares crevillentinas* —o de qualsevol obra d'aquesta mena—, una lectura que es farà grata i que, en més d'una ocasió, a través de la ingenuïtat que transpuen els continguts de les cançons ens omplirà de suggeriments i significacions la figuració que sens dubte ens haurem anat fent de la col.lectivitat i del poble creadors d'aquests càntics. I com a il.lustració del que diem, valga una de les cançonetes arreplegades per Manuel Martínez en el seu llibre. L'exemple, crec, és prou significatiu:

A ta mare s'ho he dit
i m'ha fet rialleta
si ton pare diu que sí
ja està la gavella feta. (pàg. 73)

Passem ja, després d'aquestes

qüestions prèvies, a parlar de l'obra que ens ocupa, el recull de cançons populars realitzat per M. Martínez Montoya. L'obra, que comença amb un pròleg de J. Sempere, recopila quasi dos centenars de cançonetes populars crevillentines engendrades per la col.lectivitat probablement durant els últims anys del segle passat i durant l'actual, però que a poc a poc han anat perdent-se en el temps en deixar de tenir la funció social que les havia mantingudes vives en la memòria col.lectiva com a manifestacions del sentir i del viure quotidià de la comunitat. L'autor divideix el llibre en tretze apartats a través dels quarls agrupa les cançons per temes: «Amor» «Las fábricas», «El vino», «Hambre», «Picarescas», etc. En cada apartat realitza una introducció on fa reflexions generals sobre el tema de les cançons i sobre com és tractat aquest en elles, o ens dóna una certa orientació per a situar-nos en el context social on van nàixer les cançons, un context que de vegades se'ns presenta totalment concret ja que en algun moment ens dibuixa els costums populars que servien per al gaudiment de les cançons tot precisant el moment concret i les circumstàncies que van donar lloc al naixement d'alguna d'elles.

Cal esmentar també el fet que algunes cançons van acompanyades de les seues partitures, realitzades per Ramon Mas López. Aquest element aconsegueix donar ja una visió totalment completa d'aquesta manifestació cultural de la col.lectivitat que és la cançó popular; ara bé, és una pena també que únicament aparega la notació musical d'una part mínima —un total de 18 cançons— del conjunt recopilat per l'autor.

Per últim, hem de fer al.lusió a una qüestió important com és la utilització de la llengua que fa l'autor en la transcripció de les cançons. L'obra, que se'ns presenta vehiculada en castellà —utilitzat en les introduccions als diferents apartats—, fa servir quant a les lletres de les cançons les característiques dialectals i els col.loquialismes propis de la parla de Crevillent, de manera que les cançons ens arriben ara tal com van ser concebudes i tal com van ser cantades al llarg dels anys. En segon lloc, utilitza uns criteris ortogràfics i gramaticals acceptables en general, encara que amb algunes vacil.lacions motivades possiblement per qüestions relacionades amb factors extralingüístics que intervenen sobre l'autor —hem de tenir en compte que, a més, és un autor que sempre escriu en castellà—; d'aquesta manera trobem fluctuacions com «cuatre» i «quatre»; «dexaran», «deixem» o «deixat»; «u» (en un cas) i «ho», etc. Sí que hem de fer inevitablement, però, un retret important: la utilització sistemàtica de la grafia castellana *ch* per al so africat palatal sord quan va a començament de paraula o en posició medial. D'altra banda, i continuant amb les qüestions lingüístques, hem d'esmentar ara un altre atractiu que tenen, per a l'estudiós de la llengua en aquest cas, aquest tipus d'obres, i concretament aquesta: evidentment és un camp obert per al dialec-

tòleg des d'on aquest pot estudiar qüestions no sols lèxiques, sinó també fonològiques i morfològiques. Aquest interés de l'obra ve a sumar-se als altres que ja tractàvem al començament.

En resum ja i arrodonint, direm que estem davant d'una obra resultat d'una gran tasca d'elaboració realitzada per l'autor —resultat d'un treball lent i difícil, diu ell mateix—, una obra que recupera ja definitivament i difon uns importants continguts culturals els quals no viuen ja com a tals en la seua forma tradicional de difusió. Un llibre que encara que pot mancar de polidesa en alguns aspectes, té l'interés, per una banda, per al dialectòleg; i, per altra banda, amb tots els seus atractius per a qui s'apropa a ell amb la finalitat de conèixer en la seua manera de ser el poble i la col.lectivitat que van fer nàixer les cançons, té interés, dic, pel fet d'esdevenir una valuosa font d'informació de caràcter sociològic des d'on es poden albirar també qüestions relacionades amb l'element ideològic. Aquestes són precisament les perspectives i els camins que ens obre la seua agradable lectura.

NEUS MOLINA

## MATERIALS DEL CONGRÉS D'ESTUDIS DEL CAMP D'ALACANT

Alacant: Diputació Provincial, 1986. 367 pàgs.

Durant els mesos de març i abril de 1982 tingué lloc a la ciutat d'Alacant el I Congrés d'Estudis del Camp d'Alacant i no va ser fins a finals del 1986 que se'n publicaren les actes. El volum que ara presentem adquireix una major importància pel fet mateix d'haver estat editat, ja que és freqüent que les actes d'aquest tipus de congressos comarcals —i de molts altres— no arriben a ser conegudes per un públic ampli, atés que en la seua majoria no arriben a ser impreses per causes molt diferents, però fonamentalment de caire econòmic.

Aquest congrés, que va ser organitzat i coordinat per Acció Cultural del País Valencià, volia ser un intent d'aprofundir en el coneixement de la comarca del Camp d'Alacant, en la mateixa línia d'aproximació a les nostres comarques, en la qual ja havia organitzat i/o coordinat el desenvolupament d'altres congressos com poden ser els de l'Alcoià-Comtat o el de la Marina. Cal dir que fins ara, de tots aqueixos congressos, tan sols aquest ha pogut oferir una existència en paper gràcies al suport econòmic de la Diputació Provincial d'Alacant, que s'ha fet càrrec de la publicació de les actes.

El volum s'obre amb una crònica de les jornades que Enric A. Llobregat va publicar a la revista *L'Espill*, el mateix any 1982 i que

ve a ser un resum del que havia estat el Congrés quant a exposicions i sessions científiques.

Les mateixes àrees del Congrés han servit per estructurar el volum de les actes, seguint una ordenació alfabètica: Antropologia, Arquitectura i urbanisme, Art, Ecologia —que és la més breu—, Economia, Geografia, Història —que és la més extensa—, lingüística i literatura. Tot plegat fa un total de trentanou comunicacions, la diversitat temàtica de les quals forneix una perspectiva molt ampla sobre la comarca de l'Alacantí o Camp d'Alacant.

Tot i l'heterogeneïtat dels temes abordats durant aquestes jornades, podem diferenciar dos tipus de comunicacions. D'una banda les de Josep Lluís Bernabeu, que hi presentà una visió de conjunt de l'antropologia, la de Miquel Giner Gonzàlez, que estudia l'evolució demogràfica de la comarca, la de Josep Antoni Ybarra, sobre la identificació econòmica del Camp d'Alacant, o la de Jordi Colomina que, des d'un cantó dialectològic, estudia el parlar d'aquest mateix espai geogràfic, per posar només uns exemples. D'una altra banda, hi podem trobar aportacions més puntuals que estudien aspectes concrets dels diferents pobles que conformen la comarca: Agost, Aigües de Busot, Alacant, Busot, el Campello, Mutxamel, Sant Joan d'Alacant i Sant Vicent del Raspeig, deguts a Jaume Giner, Miquel Louis, Enric A. Llobregat o Mari Carme Claver, entre altres.

Cal fer notar també, la varietat d'èpoques tractades. Així, hi trobarem estudis d'epoques (pre-)medievals com els d'Emili Boix sobre els forns àrabs i ibers; altres sobre l'època medieval com el de Joan Manuel del Estal, sobre l'annexió de la comarca al Regne de València per part de Jaume II i el de Josep Hinojosa sobre el port d'Alacant, estudis sobre la toponímia deguts a Joan Lluís Roman del Cerro, o d'altres de més actuals com els de Josep Maria Perea, que aborden la situació dels mitjans de comunicació.

Moltes de les comunicacions que formen aquest volum, van acompanyades de gràfiques, fotografies, dibuixos i esquemes explicatius que ajuden al lector pagà a tenir una idea més aproximada del tema tractat en cada cas. En aquest sentit, són d'agrair els mapes climàtics en l'estudi de Rosa Maria Pujante, sobre l'estudi de les precipitacions excepcionals en la comarca, així com també els dibuixos que sobre la Illeta dels Banyets, acompanyen el text de Llobregat.

Finalment, a més de totes les investigacions que ja hem esmentat, volem deixar contància d'algunes que no hem citat i que aborden problemes puntuals de llengua, literatura o història, degudes a Lluís Alpera, Emili Rodríguez Bernabeu o Míkel de Epalza, que constitueixen punts de vista suggerents.

Com veiem, el present volum de *Materials del Congrés d'Estudis del Camp d'Alacant,* presenta una gran diversitat tant pels especialistes que hi prenen part, com per la diversitat dels temes estudiats. Són congressos com

aquest i volums d'actes com el que ara ressenyem els que ens ajuden a conéixer millor les nostres comarques. És per això que la publicació d'aquestes actes —que han passat sense pena ni glòria entre tots nosaltres— hauria de ser un estímul per a la continuació d'aquest tipus de congressos d'estudis comarcals. Si més no, per a la convocatòria del II Congrés del Camp d'Alacant.

**ESTER MONTESINOS I ANTON**

## SOMNIS I INFINITS QUOTIDIANS

EMILI RODRÍGUEZ BERNABEU
Teoria del somni
Pròleg de Lluís Alpera
València, Gregal Llibres, 1988

Escriure un poemari on s'intenta presentar una quotidianeïtat de somnis és, si més no, un arriscat exercici de ressonàncies antigues. Si en aquest exercici entra com a contrasenya l'amor, o navegacions d'infinit, o plenilunis, fosques relacions sorpreses, arxipèlags onírics, boscos imaginaris, núvols tediosos, espills que fan veure records, etc., podríem pensar que estem davant un univers poètic, unes claus lèxiques, transitades pel segle XX fins la fatiga. I potser siga aquesta la primera intenció mostradora del crític que té necessitat, a vegades, de llegir els llibres amb l'espiell de la intertextualitat preparada per fer valdre, amb una certa estima, tot allò que un llibre pot ensenyar-nos de la tradició poètica.

Després apareix la nova articulació de la paraula. I ací sí que ens trobem amb un poeta de rara originalitat als ambients coneguts: Emili Rodríguez-Bernabeu ha jugat amb força, aquesta vegada, un vers del seu poemari: «Indagues lentament el que sabies». I la imatge poètica tendeix a dotar-se de lentitud i d'indagació: més enllà és el somni, i l'amor, i una foscor que, com a registre lingüístic, apareix sobreabundant els infinits i els absoluts: «navegant l'infinit perdurable / com espere les ombres»; «... deixes de l'absolut / adormint-se en les fosques / relacions sobtades»; «o a la nit perllongant-se / en l'infinit dels astres»; «Jo sé del fosc oracle de l'escuma, / aquella minsa infinitud que endinsa / efímers solcs en les aigües triades»; «L'etern present ens arrecera / entre aspres ombres de foscor», etc. Els somnis s'ofeguen als seus racons d'obscuritat com si, en ells, el poeta apitjara les dents per fer vertader el seu dir, per transmetre'l fins i tot, perquè açò, el trencament d'un hermetisme anterior, és, segurament, un altre dels esforços de *Teoria del Somni*.

També hi apareixen de manera consistent els mecanismes de l'esperança: és l'amor, culturitzat en un univers recordat d'abismes, selves, jardins evocats: «No demane altra cosa / que un sospir entre els cingles, / el teu somriure cada instant, / la joia del missatge», essent aquest un vers potser resolutori —el darrer— d'un camí en què van recomposant-se les traces d'una imatge de l'amor: «Talment una esperança / que mire amb lucidesa / sobre la carn onírica / on més enllà, / refent-se altra vegada, / m'acompanya el teu rostre». I la imatge, per exemple, pot ésser determinada per un retorn quan: «Fidel et trameties: / l'intel.ligible i necessari / abraç en solitud d'amants».

L'amor, en un univers de somnis, ateny la seu disposició fragmentària i definitiva en alguns moments del llibre. Un poema preferit, per exemple, és el que es titula així, «Amor»: «El teu rostre / o missatge del teu retrobament. / Canviava el futur / per l'efímer esguard / d'aquest moment de trànsit«. I, en aquest moment trobem una capacitat per a construir les sensacions i el seu trànsit que potser siga una de les sorpreses més grans de tot el poemari: la capacitat d'un llenguatge per a ser autosuficient en un univers de somnis, amor, ombres, quotidianeïtat, abismes.

Repassaria, després d'aquesta breu anotació apressada, lectures antigues de Rodríguez-Bernabeu: *Poemes de la fi* (1964); els altres llibres que són a la meitat: *La platja, La catacumba* i, sobretot, el *Viatge al teu nom* (1982), un llibre que no vaig poder comentar al seu moment i que em va paréixer, com aquest d'ara, la recerca d'un llenguatge poètic amb intenses claus de sí mateix. Una recerca amb troballes sòlides que voldria resumir amb la idea que som davant una poesia que està fent un esforç de sinceritat, capaç de superar pautes compositives a què ens tenen acostumats d'altres. Jo no sabria com explicar açò. Ho intentaré de tota manera: a vegades m'he preguntat quina cosa fa a un poeta atípic —Rodríguez-Bernabeu és laboralment un home que guarda una relació machadiana amb la poesia en el sentit més directe del terme: «poesía cosa cordial»— continuar escrivint infatigablement des de la jovenesa, o des de recordades lectures a l'Aula Ausiàs March de la Universitat de València el 1961, fins ara. La poesia és gairebé sempre un vici solitari i la resposta a la meua pregunta és, en aquest cas, que som davant un poeta que ha comprés l'obligació d'escriure fa bastants anys, i que ha secundat la seua obligació de crear, més enllà de la pròpia solitud —Lluís Alpera, en una interessant introducció al llibre esmentat es refereix àmpliament a la solitud social dels catalanoescriptors d'aquestes comarques del Sud— per a oferir, cada vegada més intensament, un producte honest i ple, torne a insistir sobre la paraula, de sinceritat personal i cultural. Perquè els universos recorreguts que esmentava al començament són, i en aquest llibre és ben palés, fragments integrats en una creació autònoma que converteix Rodríguez-Bernabeu en

un dels exemples creatius més intensos de la poesia catalana al nostre àmbit. I llavors la resposta pot adquirir una certitud quasi innecessària: Rodríguez-Bernabeu escriu poesia perquè, efectivament, és un poeta. I a partir d'ací, cap esperar —*Teoria del somni* n'és un eficaç anunci, com ho va ser *Viatge al teu nom*— una coherència creativa d'una bellesa i intensitat indubtables.

JOSÉ CARLOS ROVIRA

## LA MEUA COMARCA: EL BAIX VINALOPÓ

JAUME LLORET, ANTONIA MARHUENDA, CARMEN PASTOR I SALVADOR VALERO
València: Gregal, 1989

Dintre de la col.lecció *La nostra comarca* que Gregal ve publicant aquests darrers anys li ha tocat el torn a la nostra amb l'aparició, ara fa uns mesos, del llibre sobre *El Baix Vinalopó*. Aquest és un llibre de text que explora la comarca configurant-la bastant millor que altres obres a l'ús. L'entitat de la comarca, als temps que corren, ha perdut en gran part els elements que la caracteritzaven. Introduir entre els jovenets la concepció comarcal és ajudar-los a investigar i comprendre el marc subjacent que hi ha sota la cultura i sota les relacions comercials, laborals i humanes que ens han unit al llarg de segles als valencians, i que encara poden ser vàlides entre la gent del Baix Vinalopó. I a pesar que aquest intent és complicat, els autors se n'ixen bastant bé en *La meua comarca: El Baix Vinalopó*, tot confeccionant un material didàctic amb moltes propostes de treball actiu.

Els autors cobreixen amb el llibre el buit material que hi ha a l'àrea de Socials en 4t. d'EGB, assignatura on hauria de començar a introduir-se l'ensenyament en valencià. Açò no es va produir perquè la pròpia Conselleria paralitzà aquest important objectiu fa uns anys. D'aquesta manera l'abandonament polític es consumà, deixant la lliure o solitària tasca de normalització lingüística escolar a la voluntat dels pares, mestres i xiquets, sense posar unes condicions socials ni escolars adients en la majoria de les zones.

Pel que fa al treball que ressenyem, el mètode no inventa la comarca, sinó que la descobreix des de tots els seus vessants. L'alumne té l'oportunitat de reconèixer i explorar el medi on viu, siga rural, urbà o marí: el clima, la natura, les tradicions, les festes i cançons, l'artesania, l'agricultura i la indústria, els mitjans de comunicació... És a tra-

vés dels elements que conformen l'entorn com l'alumne pot generalitzar i entendre els diversos fets i manifestacions de qualsevol altra societat, abstraent del particularisme a l'universalisme. Des del coneixement i acceptació de l'entorn els xics i xiques que treballen aquest llibre, podran comprendre altres formes de viure, i així esdevindre persones crítiques, actives i conscients dels fets socials que els envolten.

El llibre localitza la comarca i la caracteritza d'una manera amena a través de l'observació directa, de l'experimentació, del joc, de la cançó, de l'exercici al quadern, del dibuix. El tret cultural més característic, el valencià, es presenta com el suport de tota la tradició comarcal. Els xiquets poden comprovar quan canten, aprenen refranys, embarbussaments o acudits, quan repassen la Història, que a la comarca tot s'ha dit en valencià fins fa ben poc.

Amb el treball del llibre, els xics i xiques poden contrastar i deduir els efectes de l'assimilació cultural i lingüística, de la «modernització» de la societat urbana, de la immigració i el turisme. El llibre serveix també per reflexionar sobre el que passa ara mateix amb la natura més propera (desertització, manca d'aigua), amb la llengua (usos restringits i complex dels parlants), amb el món laboral (atur i clandestinatge), etc. És clar que tractant-se d'un llibre de text per a l'ensenyament primari les interaccions humanes no són exposades en tota la seua conflictivitat. Però es pot aprofitar el contingut expositiu del llibre per iniciar debats sobre l'actuació de l'home en el medi, i sobre la societat que construeix. És ací on rau la funció del professor, el qual hauria de fer servir el llibre com a suport per al treball, per al debat i descobriment de l'alumne. Aquest text marca si més no unes pautes d'elaboració i recreació personal amb els quals els xics i xiques es poden entretenir i poden aprendre ja que se'ls motiva fàcilment en l'experimentació, observació i crítica de l'entorn natural i social. Quant a l'aspecte gràfic el llibre combina el color i el blanc i negre de dues en dues pàgines de manera alternativa, i ofereix nombroses fotografies amb abundants dibuixos. També és completat per una sèrie de diapositives per als professors. No és un llibre molt extens (128 pàgines), cosa que el fa manejable, àgil, si bé una mica esquemàtic.

Tanmateix, hem de reconéixer-hi alguna mancança si el que s'hi pretén és presentar una idea de comarca: el fet aglutinador és observat i plantejat fonamentalment des d'Elx i en ocasions sembla que «sols per a Elx». Trobem a faltar algunes informacions d'importància, com per exemple referències a la tradició trobera de Santa Pola, o a l'aquari d'aquesta ciutat, o a la Coral crevillentina, o al museu d'Art Contemporani d'Elx. No apareix contemplat el problema de la situació comarcal de Guardamar, ¿o precisament amb l'omissió ja se n'ha fet un judici? D'una altra banda, la manera tan esquemàtica de contar la història pot arribar al falsejament dels esdeveniments o a la cita tòpica i estereotipada; per exemple, dir

que Felip V prohibí parlar en la nostra llengua no és exacte per molt afany reivindicatiu que vulguem posar-hi. D'una altra banda és llàstima que tampoc la col.lecció de Gregal no oferesca una guia del mestre oh hi haja un dossier informatiu per al professor, no sols dels mitjans per explotar el llibre i les diapositives - els quals queden prou definits al text a través dels seus exercicis- sinó més aviat de dades i explicacions més desenrotllades que configuren la comarca estudiada, com per exemple, en unes quantes línes més i al llibre del professor, sí que es podia haver intentat d'explicar una història social d'Elx paral.lela a la de la Corona d'Aragó, emfasitzant dates i noms, i explicant causes i conseqüències a fi d'informar el professorat. Si no, es pot córrer el perill de crear tòpics per no haver sigut un poc més explícit. Hi ha el problema que els professors forasters poden traure un menor profit del llibre si no coneixen suficientment el lloc on treballen. Ara bé, aquestes insuficiències que hem pogut observar-hi són menors en relació al conjunt, d'una entitat més que ressenyable. El text provoca i motiva a *més de descobrir*. Ací rau la seua bondat.

El programa oficial de Naturals serveix d'eix per a bastir un llibre de text totalment arrelat al medi on viu l'alumne. Materials d'aquesta mena poden resultar interessants i útils per a aprofitar de suport a projectes curriculars i de centre una vegada que els programes deixaran de ser monolítics i rígids. L'oberta aplicació del que seran els Dissenys Curriculars Base, adaptables a les característiques del centre i de l'alumnat, permetrà una més gran aproximació a la realitat dels educands . Val a dir que les matèries ja no hauran d'elaborar-se des de programes inamovibles. Des d'ací, des de l'àrea de Socials i Naturals és des d'on es començà a treballar en l'adaptació dels continguts curriculars a l'entorn de l'alumne ara fa uns anys. El fruit ha estat tota aquesta sèrie de llibres de text elaborats per a l'editorial Gregal, titulats *La meua comarca*. Potser la comarca, o potser un medi més ample, el País Valencià, les terres de parla catalana, han de servir també de marc per estudiar altres realitats ben paleses i que s'apunten per totes bandes en aquest iniciàtic llibre de text: la Història, la Llengua, la Sociologia, la Música, l'Art, les Ciències... com a realitats immediates i alhora universals. Seria bo que per fi poguérem «estudiar» totes les assignatures de l'escola primària i futura secundària obligatòria des de la nostra cosmovisió de valencians i en valencià, com ja ha començat a fer-se a l'àrea de Socials i Naturals. És desitjable que l'exemple d'aquest text prospere en la resta de les àrees d'estudi i de nivells, i vaja integrant-se amb major encert i justícia el medi de l'alumne en el seu àmbit d'estudi amb la naturalitat que hauria d'haver-se fet, si més no, fa alguns anys.

Per aquesta naturalitat i encert didàctic agraïm als autors —professors veterans del Baix Vinalopó— l'excel.lent presentació de la nostra comarca, i al remat volem encoratjar-vos a lle-

gir el llibre que d'alguna manera ens recorda que hem sigut, i si volem podem seguir sent-ho, gent del Baix Vinalopó.

**ANTONI DE LA TORRE**
Elx, tardor 1989.

## UN ESTIU AMB FLORA

JOAQUIM GONZÁLEZ I CATURLA
Alacant: Caixa d'Estalvis Provincial d'Alacant, 1989, 70 pp.

Joaquim González i Caturla ja és prou conegut, entre altres coses, per les seues *Rondalles de l'Alacantí* i per les *Rondalles del Baix Vinalopó*. Ara ens obsequia amb una narració que no té res a veure amb els llibres anteriors. Potser, però, hi ha un punt de contacte: si les rondalles tracten, d'alguna manera, de recuperar la tradició popular, *Un estiu amb Flora* tracta de recuperar el paradís perdut per qualsevol persona adulta en el transcurs dels anys. Sembla que l'autor haja tingut presents aquelles paraules de Marcel Proust en *El temps retrobat:* «... els veritables paradisos són els paradisos que hem perdut».

Per tot açò és possible que la narració de Joaquim G. Caturla tinga quelcom d'autobiogràfica. Aquest aspecte però no és de cap manera per causa d'una manca de maduresa de l'autor o perquè es tracte d'un principiant. Ben al contrari.

*Un estiu amb Flora* és una narració curta, d'unes setanta pàgines, de difícil classificació. Només començar-ne la lectura és fàcil adonar-se que l'autor s'ha proposat de treballar tant o més sobre el llenguatge que sobre el missatge. Sembla que l'autor l'ha escrita sota la idea de cercar la paraula precisa, de construir cada frase lluitant pel matís exacte de la paraula necessària. Així ens trobem amb un lèxic abundós i ric que pot destriar-se en dos camps: el lèxic patrimonial, la paraula pouada de la parla dels vells de l'Alacantí (eixumorar-se, llenca, aiguaduit, balda, regó, ...) i el lèxic culte (ombradiu, verdesca, volior, escórrecs, ...).

L'estructura de la frase que fa servir és més aviat la típica de l'oració clàssica, ni massa llarga ni sincopada. Hi destaca el seu estil seré, sense ensurts, amb abundoses metàfores tipus B de A («les estreletes perfumades dels gessamins») o tipus A:B («la bassa, aigua quieta»).

L'obra consta de deu capítols on s'explica com uns infants de ciutat —ciutat on encara hi havia tramvies— fan unes vacances d'estiu al camp, al poble —Vilablanca— dels seus avis, poble que bé podria situar-se al lloc on es troba Sant Joan o El Campello.

Potser el títol del primer capítol «Els ulls dels infants» exposa clarament el tema del llibre. L'autor pretén de fer la recreació del món de la infantesa, esplaiar-se en el record, redescobrir un món enfondrat de fa temps pel transcurs dels anys i pels canvis de l'espai. També s'hi veu la contraposició ciutat/poble. Una oposició que s'entaula a través de sensacions visuals, olfactives i auditives: la ciutat no fa olor a res, el poble a gessamins, terra mullada, ...; a la ciutat se senten els grinyols i la campaneta del tramvia: al poble, els ocells, els galls, els grills i les campanes de l'església...: a la ciutat l'atmosfera no és prou neta com per a veure el cel net i els núvols clars, al poble es veu la lluna, els núvols i un cel nítid...

Aquestos infants de la ciutat no acaben de sentir-se a gust dins del món urbà, on a més de no veure's el cel, el col.legi de capellans els ve estret. Al poble descobreixen una vida diferent reblida de noves sensacions, una vida de la qual queden encisats. Una d'aquestes sensacions és un animal, Flora. Una cabreta que d'entrada és un element estrany per a ells. Però serà l'interés que els desperta els ressort que els farà descobrir una altra cara, més real, de la vida del camp: la duresa del treball, la necessitat de treballar per poder viure. Flora per als xiquets és sinònim d'aventura, de vida, d'aire lliure i de juguesca mentre que per als avis és tota una altra cosa ben diferent.

En un segon terme, s'esbrina una certa malfiança, un recel somort dels infants envers tot allò que veuen al món dels adults. Un dels protagonistes fa una observació sobre els capellans del col.legi que porten pantalons davall la sotana i diu: «jo ja feia molt de temps que dubtava de les paraules de la gent gran».

Pel que fa a l'estructura de la narració sembla deliberadament estudiada. Es tracta d'una estructura gairebé simètrica:

La ciutat → el poble → Flora, l'ensurt, l'amistat, la colla, la platja, la pluja → el retorn a la ciutat.

D'altra part cada capítol té una estructura totalment seqüencial. En conjunt podríem dir que l'autor ha aconseguit amb una aparent senzillesa un resultat deliciós.

Tot plegat fa que la lectura siga plaentera i gratificant a més de força interessant ja que es fa difícil deixar el llibre a mitjan. Hom té ganes de continuar-hi i en arribar al final queda un sabor a poc.

No m'ha resultat gens fàcil destriar possibles fonts d'on haja pogut beure l'autor a l'hora d'escriure aquest llibre. Potser hi ha alguna pinzellada procedent, diria jo, d'Antoine de Saint-Exupéry —*El petit príncep*— així com J. Ramón Jiménez —*Platero y yo*— i de Gabriel Janer Manila —*El rei Gaspar*—.

En resum, un llibre recomanable per moltes raons i un autor que hi demostra sensibilitat, amor a la llengua i habilitat per a contar coses. Pense que cal encoratjar Joaquim González Caturla a continuar en la tasca

creativa mampresa en *Un estiu amb Flora*. D'altra banda, no vull acabar sense felicitar la Caixa d'Estalvis Provincial d'Alacant per aquesta edició. També cal fer constar que seria desitjable que aquesta institució alacantina ens sorprenguera molt més sovint amb edicions com aquesta.

JOAN J. PONSODA
I SANMARTÍN

## GUIA DE L'ARQUITECTURA I L'URBANISME DE LA CIUTAT D'ELX

«Elx, Elx, Elx!, l'Elx perdut per a sempre, perdut per a tots els segles».
GASPAR JAÉN I URBAN

Després de més de cinc anys de metòdica investigació i pacient treball, i altres sis de negociacions i espera, el passat dia 3 d'octubre fou presentat al Saló de Sessions de l'ajuntament d'Elx, el primer volum de la *Guia de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx (1)*, de l'arquitecte i escriptor il.licità Gaspar Jaén i Urban.

Les espectatives que al llarg d'aquests anys s'havien creat al voltant d'un treball que no acabava de veure la llum pública, augmentades per les petites mostres de l'obra aparegudes en forma d'articles de premsa i de l'opuscle titulat *Guía provisional de arquitectura de la ciutat d'Elx (2)*, s'han vist cumplides de sobra amb l'aparició d'aquesta primera entrega.

Gaspar Jaén, que ja havia deixat més que demostrada la seua vàlua com a poeta i escriptor (3), en aquesta ocasió ens fa palesa la seua evident capacitat investigadora en sintetitzar de manera ordenada i erudita una quantitat considerable de documentació. Documentació escrita i documentació gràfica, documentació inèdita i documentació bibliogràfica que fonamenten una obra de gran envergadura. D'aquesta manera, superant amb escreix, al nostre parer, el senzill qualificatiu de *Guia* que encapçala el títol del llibre, ens presenta un importantísim estudi sobre l'evolució arquitectònica i urbanística d'Elx i el seu estat actual. En aquest sentit, també es evident la pròpia evolució intel.lectual de l'autor que, després de realitzar estudis sobre zones més generals (4), ha volgut centrar-se en la seua pròpia ciutat, encara que sense oblidar mai les estretes vinculacions d'aquesta amb la resta del País Valencià.

En aquest primer tom de la *Guia...*, l'autor ens mostra la introducció general de l'obra. Una introducció on, mitjançant refe-

rències cronològiques, gràfiques i bibliogràfiques, s'exposa davant dels ulls del lector una clara visió de l'evolució històrica de la ciutat. La segona part del volum, és dedicada als horts d'Elx. També aquest apartat, seguint l'estructura general de l'obra, apareix dividit en una extensa i documentada introducció històrica sobre el tema i un seguit de vint-i-cinc fitxes on se'ns mostren —guiant-nos per un itinerari a través de la ciutat— l'arquitectura i l'urbanisme dels horts il.licitans. Aquestes fitxes presenten nombroses dades i s'estructuren totes elles d'una manera semblant: denominació de la construcció, autor, época, utilització, dades jurídiques, descripció, toponimia, context, tipologia, cronologia, notes crítiques i descriptives i bibliografia i documentació al respecte.

Menció especial cal fer de la documentació gràfica publicada. Plànols —destacarem la col.lecció de tots els plànols històrics coneguts d'Elx—, dibuixos, fotografies antigues i modernes, fins a comptabilitzar més de trescentes cinquanta il.lustracions, ens mostren de manera viva i irrefutable el procés de creixement experimentat per la ciutat, així com la degradació de les seues construccions històriques i dels seus horts. Precisament, l'únic efecte que el pas d'aqueixos sis anys des de l'acabament de l'obra han produït sobre aquesta, pot veure's en les imatges en comprovar com malgrat les denúncies, malgrat les veus en contra, s'han continuat derribant edificis d'interés arquitectònic i s'han seguit i es segueixen tallant i arrancant palmeres dels nostres horts. La ciutat del temps d'escriptura de la *Guia*... ja no és la mateixa en el moment de publicar-se el primer volum d'aquesta. Entre una cosa i l'altra, no hi han passat ni deu anys.

Les parts de la *Guia*... que encara resten inèdites —tres volums— estudien, segons l'índex general de l'obra publicada en el primer volum, tots els barris i zones de la població: el segon volum es dedica a la Vila Murada i al Raval de sant Joan; el tercer al barri del Salvador i a les zones del migdia i llevant de la població; i el quart i últim tom, a la resta de la ciutat, és a dir, el Raval de Santa Teresa, barris de Saràvia, Conrado, Illetes, Carme, sant Miquel, de les Patades, de la Tripa, de les Portes Encarnades, del Pont Nou, de l'Asil, del Pla, la Llonja, sant Antoni, Carrús, Ciutat Esportiva i dels Palmerars. Naturalment fem vots perquè, el més aviat possible, vegen la llum pública aqueixos tres volums que encara queden per ser publicats. D'altra banda, també assenyalarem l'interés que té el fet que la *Guia*... abaste la suficient difusió. És cert que, com el mateix autor ha manifestat, l'obra té un especial interés per als tècnics relacionats amb el món de la construcció —arquitectes, urbanistes, sociòlegs, economistes, etc.—, però, creiem, que el treball de Gaspar Jaén està redactat i estructurat d'una manera didàctica, suficient per a resultar de gran interés per a tots els il.licitans, especialment per aquells que encara sentim una estima i una preocupació per la nostra pròpia ciutat.

Hem de fer notar, també, la interessant maquetació del llibre. Maquetació que, a banda de presentar de forma atractiva textos i imatges, ha sabut conjugar acceptablement el bilingüisme valencià-castellà en què, finalment, ha aparegut la publicació. Com és sabut, la llengua amb què ha estat escrita la *Guia...*, juntament amb problemes de tipus econòmic, ha sigut una de les principals dificultats per a la seua edició. Tanmateix, en aquest punt, voldríem fer una petita observació. Es tracta de les errades tipogràfiques detectades en el llibre —massa nombroses, creiem, per una obra d'aquesta magnitud—, especialment pel que fa als casos de repetició o supressió de paràgrafs sencers que poden observar-se en comparar els textos valencià i castellà.

Per últim, assenyalar que la *Guia...* ha estat dedicada pel seu autor a l'erudit arxiver i cronista elxà Pere Ibarra i Ruiz, l'obra i l'esperit del qual estan presents al llarg de tot aquest primer volum editat. En aquest sentit, crec que els il.licitans no agrairem mai suficientment la tasca d'homes com Pere Ibarra, com Gaspar Jaén que, de manera desinteressada, decidiren treballar per la seua volguda/odiada ciutat, aqueixa ciutat «dura, feta a colps des del segle XVIII», aqueixa ciutat on —en paraules de Ramon Jaén (1919)— «tot vola a ras de terra», aqueixa ciutat que, com a únic pagament, propicia la irremeiable destrucció dels fills que més l'estimen.

**JOAN CASTAÑO**
Elx, octubre de 1989

---

1 Gaspar JAÉN I URBÁN. *Guía de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx*. Alacant. Traducció al castellà: Eugénia Ferrándiz Morcillo. Ed. Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, en col.laboració amb la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència i l'Ajuntament d'Elx, 1989, 405 pp.

2 Gaspar JAÉN i URBÁN. *Guía provisional de arquitectura de la ciutat d'Elx*. Alacant. Ed. Departament de Publicacions del C.S.I., Colegio de Arquitectos, 1978.

3 Entre les seues obres poètiques podem citar, per exemple,
*Les Flors de Bruc*. València. Septimomiau, 1978.
*La Festa*. Palma de Mallorca. Ed. Moll, col. «Balenguera», núm. 30, 1982.
*Cambra de Mapes*. Barcelona. Ed. del Mall, 1982.
Quant a llibres en prosa, poden veure's:
*Llibre de la Festa d'Elx*. Elx. Ed. M. Pastor, col. «Papers d'Elx», núm. 3. Fotografíes d'Andreu CASTILLEJOS, 1984.
*Angels d'algeps al corredor de l'orque*. València. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, col. «Biblioteca infantil», núm. 11. Dibuixos d'Eduardo LASTRES, 1986.
*Un palau d'hivern*. En col.laboració amb Joan CALDUCH. València. Ed. 3 i 4, col. «la unitat», núm. 127, 1988.

4 Gaspar JAÉN i URBÁN. *Qüestions territorials al País Valencià*. València: Ed. Confederació Espanyola de Caixes d'Estalvis, 1979. «Quaderns de sociologia», núm. 1.

# LA FESTA O MISTERI D'ELX

AMB TEXTOS D'ALFONS LLORENS, RAFAEL NAVARRO I JOAN CASTAÑO;
Fotografies d'Andreu Castillejos
i dibuixos d'Antonio Serrano Peral
Elx: PNME/CEPA, 1989, 48 pp.

Després de quinze anys, una nova publicació, *La Festa o Misteri d'Elx*, editada pel «Patronato Nacional del Misterio de Elche» i amb el patrocini de la «Caja de Ahorros Provincial de Alicante», ve a substituir la guia *El Misterio de Elche* (1). Davant d'aquest esdeveniment considerem oportú de fer una breu anàlisi de l'obra que, de la mà de tres hòmens prou relacionats amb la Festa, enriqueix encara més l'extensa bibliografia que fins ara teníem sobre el tema.

El nou opuscle té tres parts: La primera, «La Festa o Misteri d'Elx», és obra del qui fou Comissari de l'exposició «Món i Misteri de la Festa d'Elx», l'escriptor i periodista Alfons Llorenç. Aquestes primeres pàgines no són cap altra cosa que una mena d'introducció o presentació del drama dins de les seues arrels, un recorregut per la relació entre la tradició i la cultura del poble i la Festa.

Les pàgines següents són degudes a l'arxiver municipal Rafael Navarro Mallebrera, i estan dedicades a una molt completa —dins de les possibilitats que ofereix la brevetat d'una guia— «Historia de la Festa d'Elx». El seu autor, estructura aquest recorregut històric en quatre parts:

a) Panoràmica de la tradició assumpcionista en la qual és immers el nostre drama;

b) Repàs a les diferents teories sobre els orígens de la representació il.licitana i les diverses consuetes conegudes;

c) Anàlisi de l'espai físic de la Festa, que Rafael Navarro el divideix en la ciutat per una banda i l'església per l'altra, i aquesta última en un pla superior (cel) i un pla inferior (andador i cadafal);

i d) finalment, sota l'epígraf «Historia de la representación», hi ha un apartat on el treball de Navarro lliura al lector d'un seguit de dubtes com són qui ha finançat, organitzat, dirigit i cantat la Festa al llarg dels segles.

La tercera i última part d'aquest llibret és una guia explicativa per a l'espectador del drama, de la qual és autor l'arxiver de la Basílica de Santa Maria i arxiver de «Patronato Nacional del Misterio», Joan Castaño. Com a petita mostra de la valuosa aportació de Castaño a la guia, assenyalarem algunes de les característiques que considerem més destacades en la seua tasca:

1.—L'actualització de l'ortografia del text de la Festa, tan necessària en l'edició «oficial» de la guia (2).

2.—La transcripció completa de la lletra, molt d'agrair, sobretot pel que fa als quinze versos llatins, i molt especialment els corresponents a l'inici del psalm «In exitu Israel d'Egipto», que mai no havia estat transcrit en cap guia del «Patronato», encara que podem trobar-la en altres edicions de la consueta (3).

3.—La fidel traducció al castellà, tan llunyana al retoricisme i invencions a què l'anterior guia ens tenia acostumats (4). Sobre aquest punt, i malgrat que els curadors de l'actual guia no en deixen constància explícita, cal dir que la traducció és deguda a l'escriptor Gaspar Jaén i Urban.

4.—La precisió de les acotacions escèniques, que aconsegueix que el lector se'n puga fer una idea prou exacta, fins i tot fora de la representació.

I 5.—Les notes a peu de pàgina, fonamentalment les que fan referència als fragments suprimits en les representcions dels dies 11, 12 i 13 d'agost, que eviten que l'espectador-lector s'hi perda.

En definitiva, i a diferència de l'anterior guia, un text i unes acotacions que s'ajusten a la representació actual.

Pensem que es tracta, sense cap dubte, de la publicació més important amb què mai s'ha dotat a la Festa, pel que té de divulgativa i perquè està pensada amb l'objecte que puga arribar a tothom, encara que això no serà possible fins que el nombre de llengües de l'edició no augmente. Per això, i perquè potser aquesta siga la primera referència escrita que sobre el nostre drama tindran moltes persones, considerem que cal una bibliografia final —encara que siga selecta o essencial— sobre el tema.

També trobem a faltar una part dedicada a la música. No hi ha a l'opuscle cap menció als autors de les parts polifòniques de la Festa, així com tampoc no es parla de la transcripció que s'interpreta actualment. Encara que pensem que haguera estat difícil que algú hi haguera pogut justificar certes coses com, per exemple, els anacrònics interludis de l'orgue. Amb tot, el que més sobta és que la primera, i fins ara única, edició d'aquesta guia, haja estat feta en castellà. Ben a sovint, el «Patronato Nacional del Misterio de Elche» —i el seu nom ja n'és una prova— oblida quina és la llengua del Misteri.

Potser, en compensació, cal assenyalar la tan esperada supressió del terme «llemosí» que, fins ara, figurava en les publicacions del «Patronato», i l'eliminació d'una cronologia errònia que acostumava a parlar del segle XIII com a origen de l'actual representació, fet que els investigadors més rigorosos ja han bandejat.

Finalment, esmentarem la inclusió d'uns interessantíssims dibuixos de la maquinària aèria del qui fou arquitecte restaurador de la tramoia de la Festa i del seu temple, Antonio Serrano Peral, i de set fotografies que acompanyen els textos, obra d'Andreu Castillejos.

Aquest llibret, ens estalviarà el treball d'explicar als nostres convidats, cada nou mes d'agost, un

seguit de detalls imprescindibles per a la completa comprensió del drama. Una tasca aquesta gens rutinària, apassionant, que ara deixem, en certa mesura, en mans d'aquests autors, als quals els ho agraïm des d'ací.

JESÚS-DIDAC CASTAÑO LÓPEZ
Elx, octubre de 1989

1 *El Misterio de Elche*. AA.DD. Elx: Patronato Nacional del Misterio de Elche, 1974.

2 En *El Misterio de Elche*, d'Antonio Antón Asencio. Elx: PNME, 1970, ja trobem una certa actualització dels versos catalans.

3 *El Misteri d'Elx*, de Lluís Quirante Santacruz. València: Gregal, 1985; o *Teatre assumpcionista valencià*. Transcripció de Manuel Sanchís Guarner i pròleg i notes de Lluís Quirante. València: Tres i Quatre, 1986.

4 Aquesta guía, citada en la nota 1, reproduïa una traducció feta en el segle XVIII, obra de Claudià Felip Perpinyà.

## PRESENTACIÓ DEL PRIMER VOLUM DE LA GUIA DE L'*ARQUITECTURA I LA URBANÍSTICA DE LA CIUTAT D'ELX*

Text de la presentació del primer volum de la **Guia de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx,** que el seu autor, l'escriptor i arquitecte Gaspar Jaén i Urban llegí al Saló de Plens de l'Excm. Ajuntament d'Elx el dia 2 d'octubre de 1989.

Benvolguts amigues i amics:

No sabria dir si l'acte de presentació d'un llibre com aquest és un final o un principi, si és la primera pedra que inicia un mur o la darrera pedra que tanca un arc. El cas és que ens hem juntat per a obrir a la llum un llibre que ha tingut una llarga gestació: fa dotze anys que començàrem a escriure'l i en fa més de sis que el vam acabar. Força mai no és tard per al goig si el goig s'ho val. Esperem que així siga.

Finalment, la *Guia de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx* comença a veure la llum. I ho fa en aquesta Casa de la Vila, les portes de la qual l'alcalde d'Elx Manuel Rodríguez, qui ens fa tantes mercés, manté sempre generosament obertes a tota manifestació de llibertat i cultura.

Ens honra que aquesta *Guia* haja estat editada pel Col.legi d'Arquitectes, amb el suport de l'ajuntament d'Elx i de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, puix que aquestes són tres institucions que estimem, com a arquitectes, com a il.licitans i com a valencians. Hui en dia, els poders públics poden ser els millors mecenes de l'arquitectura i la ciutat, puix que tenen en les seues mans la possibilitat de prendre decissions culturals i econòmiques cabals relatives a la transformació i configuració dels espais de la vida col.lectiva.

També el pas dels anys i les dificultats ens han ensenyat més i

més a estimar el fet de ser i sentir-nos arquitectes, il.licitans i valencians. I el fet d'exercir d'arquitecte municipal d'Elx des de fa prop de nou anys ens ha ensenyat les limitacions i les misèries de la construcció de la ciutat, però també la il.lusió de saber-nos partíceps de la gestió d'una ciutat que és la nostra.

Per tot això ens alegra el lloc triat per a fer aquest acte, l'ajuntament d'Elx, l'edifici més noble de la ciutat, el dels legítims representants del nostre poble, d'aquell antic i noble Consell que durant molts segles lluità per recuperar la seua llibertat, per a ser de bell nou vila reial, vila lliure. Aquestes estances, aquests murs han estat el lloc de la construcció d'aquella antiga vila d'Elx, ja per a sempre ciutat.

Ben cert és que, en ocasions l'Ajuntament ha estat el lloc on es covava la destrucció de la mateixa ciutat, el lloc on es desenvolupava la lluita entre la despersonalització i la supervivència cultural del nostre poble. Entre aquestes parets s'ha legalitzat la destrucció d'una gran part del nostre patrimoni cultural, però també s'han pres acords per a protegir-lo. Cert és que una gran part d'Elx ha sigut destruïda per la picoleta o pel foc, que moltes palmeres s'han tallat o s'han deixat morir de set, però també és cert que s'hi han aprovat obres de restauració de monuments i treballs de plantació de palmeres. Ens trobem a un edifici antic i noble on han passat moltes coses, de bones i de roïnes, i on molts dels que som aquí ara hem passat i passem junts moltes hores de la nostra existència personal i col.lectiva, un lloc on tenim l'afecte de molts companys amb els quals hem compartit i compartim les nostres hores.

A la introducció del llibre, dèiem que durant anys hem mirat i remirat el poble d'Elx, que era el nostre poble, l'hem pensat i l'hem tornat a pensar, l'hem recordat amb tota l'estima de què érem capaços. Hem alçat acta de la destrucció d'Elx: d'allò que quedava i d'allò que recordàvem haver vist. Dels carrers i les cases desfetes, dels costums perduts, dels horts i els camins mil.lenaris, dels palaus derrocats, de les palmeres arrancades. I que de tot això hem escrit. De la pena de veure desaparèixer Elx. De la sensació, que ens contagia l'antropòleg Levy-Strauss d'estar mirant coses que anaven també a desaparèixer. De la tristor de recordar Elx, uns carrers on ens hem fet grans, on s'han fet grans els nostres amics, uns carrers que han vist morir els nostres. I que els han vist nàixer també. Uns carrers, ai!, per on s'ha anat perdent la llengua dels àngels, les vocals del Misteri, les paraules dels antics arxius. Uns carrers on, ho vam escriure, els àngels ja no ploren.

Al llarg dels anys hem vist Elx mirant-se el melic en la Dama, el Misteri i les palmeres, mentre que ho destruïa o ho momificava. Elx, Elx, Elx. Elx plorant d'alegria cada quinze d'agost en la coronació de l'Assumpta. Elx ple de nostàlgia. Elx perdut per a sempre, perdut per a tots els segles. Aquell corredor ple de geranis de Pere Ibarra; aquell passeig alt; aquella glorieta de pins i palmeres; la muralla i la to-

rrassa de Get; el barri dels Filadors; la Figuera Reona.

Elx dels miserables que l'han destruït. Elx fatxenda, *farolero* i xovinista. L'Elx que, com a un epigrama de Juan de Mairena, creu que ho sap tot, que de tot ha tornat sense haver arribat enlloc.

Però, per damunt de totes les coses, Elx estimat sempre. Elx viu, Elx de sempre. Elx que era només un olor d'arbre del paradís en primavera, que podria haver enamorat l'arquitecte Andrea Palladio quan caminava de nit pels carrers de Vicenza.

Perquè, amb els anys, hem aprés que no són només la destrucció i la ignorància allò que fa les ciutats, sinó que també es fan amb l'esperança i la col.laboració en una empresa comuna, en un mateix anhel, amb els records dels més vells i amb el desig d'aprendre dels més joves.

Aquesta *Guia* es deu a l'ajut de moltes persones. Hem de destacar els que han estat més pròxims, els pares i la germana, que per la mateixa proximitat hagueren de suportar malhumors i cansancis, quan moltes nits arribava a sopar tard a casa.

També volem dir el nostre record més emocionat cap a Pere Ibarra, el gran estudiós il.licità que ens va precedir, el personatge que tot estudiós dels temes d'Elx s'ha trobat constantment, enmig dels papers que parlen d'Elx, uns papers que va ordenar i va voler útils per tal d'ajudar a la supervivència del seu poble. A Pere Ibarra va dedicada aquesta *Guia* perquè l'amor a Elx fou el motiu últim de tota la seua obra. A Pere Ibarra, que estimà Elx amb amor, desesperació, i odi. I també a Elx, que el va destruir. I que el recorda ara.

Volem expressar també la nostra gratitud a l'arquitecte Antonio Serrano Bru, que ha sabut continuar a Elx el mestratge en l'ofici i el saber de l'arquitecte. Des de fa deu mil anys com a màxims responsables i artífexs aquells arquitectes que estimaven l'arquitectura i l'art de fer la casa, el temple i la ciutat. Al segle XX, a Elx, continuaren aquest art son pare, Antonio Serrano Peral, i Santiago Pérez Aracil, que en Glòria estiguen, arquitectes dels quals, parafrasejant l'arquitecte barceloní Pep Bonet, podríem dir que van pensar per a Elx una arquitectura amb la grandesa necessària perquè la nostra ciutat començara a deixar de ser un poble.

De tots tres arquitectes ens hem sentit continuadors els professionals més joves que hem intentat fer a Elx una arquitectura digna, vull dir pensada i meditada, amb intenció, amb interés per la pròpia disciplina i la tasca que teníem entre les mans i als papers, pels objectes que anàvem ideant amb les nostres llapisseres. Creiem que ens ha unit a tots la voluntat de fer d'Elx un poble que s'estima, un poble com aquell de la vella havanera, un poble que es mira, que en veure's sospira i se sent molt feliç.

Però si la ciutat és la més bella creació de l'home, els anys ens han ensenyat que, juntament amb la seua història i la seua arquitectura, la ciutat som els seus

habitants i la nostra personal història, gran o xequica. La ciutat som les persones, les cases on vivim, els edificis i els monuments que tots recordem, un terreny de lluita per la supervivència i per la llibertat.

Tot això és una ciutat, juntament amb l'arquitectura i la urbanística. Aqueixa és la gran funció diària que tot poble representa, i que, com va dir l'alcalde Manuel Rodríguez, cal que siga una gran representació. No oblidem, però, que en tal obra, l'arquitectura és el decorat i la urbanística el teatre, el lloc per on passen els repartidors de la faena, les mares que repleguen els xiquets del col.legi, els que se'n van a Alacant perquè hi viuen, el que porta les begudes a les tendes i als bars, el pa i les magdalenes al forn, el quemenjar a les tendes, les furgonetes de Tele-Elx i de les ràdios, sempre per enmig.

Perquè aqueixes coses estan envoltades d'arquitectura i urbanística, preguem perquè es mantinguen els millors espais d'Elx. Creiem que és possible plantar noves palmeres, fer edificis bells, fer entre tots una bella ciutat, aquell bell teatre per a la més bella representació que l'alcalde d'Elx demanava des d'aquí mateix en prendre possessió del càrrec. Que aqueixa esperança no es veja defraudada i que mai més l'administració municipal d'Elx deixe de plantar palmeres com el millor símbol de la fidelitat en el nostre poble i en nosaltres mateixos.

Ja per acabar vull agrair la presència de tots vosaltres. M'he passat mitja vida parlant i escrivint sobre Elx. I aqueixa escriptura ha estat el millor acte d'estima que he sabut fer cap a la nostra ciutat. He escrit sobre Elx esperant que la ciutat em correspongueria, que fóra agraïda amb el meu esforç de moltes hores i de molts anys. I us assegure que, malgrat els moments durs, he sentit l'afecte i l'agraïment de la ciutat d'Elx cap a la meua obra i la meua persona. He sentit que el meu afecte cap a Elx era l'afecte que Elx em professava, un afecte entre persones, perquè una ciutat no és un organisme viu, sinó que són els seus habitants allò que fa vives les ciutats.

Ja fa sis anys que van acabar d'escriure els quatre volums de la *Guia* de l'arquitectura d'Elx. Més de dues mil pàgines, amb escrits, plànols i fotografies de tota mena. Les últimes paraules del llibre, a la introducció, anaven dedicades a la primavera d'estiu del 1983 que, tota nova, se'ns anunciava per l'aire d'Elx.

Hui, sis anys després, més grans, més vells, més descreguts, però encara amb fe i amb esperança en tots nosaltres, en la nostra col.lectivitat, hui, una altra primavera, d'hivern ara, potser sempre la mateixa primavera, va de nou per l'aire. Som contents de què la compartim junts, en aquesta Casa Capitular, del Consell, del poble i de la Festa, que des de fa cinc-cents anys és la casa de tots els d'Elx. Moltes gràcies per la vostra presència i per la vostra atenció.

# GENT D'ELX. SEGONA SÈRIE

*Gent d'Elx (II)*, de Patricio Falcó
Pròleg i il.lustracions de Sixto Marco
Epílegs de B. Sansano i M. Ors
Elx: Ed. Autor, 1989

Ans de res, vull fer públic el meu agraïment a Patri pel fet d'haver pensat en mi i en la meua escriptura —tan primària— per cloure parcialment aquesta segona entrega de *Gent d'Elx*. Confie que el meu modest «paper» no haurà defraudat —excessivament— la confiança que hi ha depositat. Ara, si voleu, parlem del llibre.

Quan jo era jove, vull dir, quan encara anava a escola, recorde que ens hi explicaven que hi havia tres maneres diferents de mirar el teatre. La primera consistia a posar-se de genolls, i veure els personatges com a semidéus, enlairats en les altures i sempre considerats com a sers superiors. La segona, era acarar els personatges de peu, i veure'ls com a persones normals i corrents, vulgars, amb les quals fàcilment ens podíem identificar; la tercera, era buscar algun lloc distant, elevat, a fi de poder veure els personatges com a sers insignificants, minúsculs, grotescos, etc. tal com els veia Valle-Inclán a través dels seus *esperpentos*. Temps després vaig saber que, si fa, no fa, tot això ja ho havia explicat Buero Vallejo uns anys abans.

Potser algú ja es preguntarà que tot açò a què ve, que aquí no estem per parlar de teatre sinó del llibre de Patri. I tenen raó, però, tampoc no han d'oblidar que tot aquest acte no deixa de ser una representació, ja que Patri ens ha demanat que representem i nosaltres, amatents, fem el fet.

Hi ha autors d'Elx que s'han encabotat a veure la ciutat des d'una posició agenollada. En aquest sentit, *la Dama, el milenario palmeral, la lus mediterránea, «la que vino por el mar, morena», el frondoso ramaje* —que cada dia ho és menys perquè no deixen de passar camions carregats de palmeres—, *la gran nit de l'albà* o els «Sarnatxos d'Or», no deixen de ser una visió volgudament humiliant, provinciana, resignada de l'Elx immortal, és clar.

Hi ha hagut, però, altres autors, escassos, que han intentat fer una lectura de la ciutat amb una perspectiva lúdica, esperpèntica, que ajudara a combatre els nostres propis fantasmes col.lectius. No posaré exemples perquè al llarg de la nostra història tot açò és massa evident. Si de cas, deixeu-me només que enyore aquella magnífica *Encarnella*, que un dia va perdre l'ull i ja no donà cap més fruit.

Finalment, hi ha aquells altres autors que conscientment s'han posat de peus i han mirat cara a cara aquesta ciutat que tant estimem, i que odiem més encara.

I això és el que jo entenc que ha fet Patri a través dels seus dos volums de *Gent d'Elx*, amb resultats diversos, però positius. I no negue que podem discutir-ne els mètodes, els tipus d'entrevista, els qüestionaris o tantes altres coses, com per exemple, la seua possible utilitat, que a mi se'm fa evident.

Permeteu-me encara de posar un altre exemple literari. Que ningú no s'escandalitze, però no m'abandona la idea de considerar *Gent d'Elx* com a una mena d'antologia. En literatura, quan una persona elabora una selecció d'autors, mai no prova de dir tal moviment és això, sinó, això és representatiu d'aquell moviment. Podrem objectar-li aquesta o aquella qüestió metodològica, i poca cosa més, perquè per a això aqueixa persona és la responsable de la tria dels autors antologats i en la mesura que deixe clars quins són els seus interessos, ningú li podrà negar que, si més no, els autors reunits sí són representatius d'una part d'aqueix moviment estètic.

Una cosa semblant s'esdevé amb el llibre que ara ens convoca. Patri ha elaborat una antologia de mirades projectades sobre molts punts conflictius de l'espai que vivim i patim, i cadascú, lliurement, ha dit la seua. Per a aquells que amem les entrevistes, no podem negar l'interés divers que aplega aquesta segona entrega de *Gent d'Elx*. Podrem no estar d'acord amb el tractament d'alguns dels entrevistats, però ningú no podrà discutir la presència d'Antonio Anton o Gaspar Macià, de Manuel Ortuño o Pasqual Mollà, de Rafael Bernabeu o Remei Pomares, de Maria Teresa Sempere o Maria Rosa Verdú. Són els seus entrevistats. I cal no oblidar que quan un tria, també exclou. Unes vegades per problemes d'espai, d'altres ben intencionadament.

A més, cal reconèixer a Patri un mèrit: ha aconseguit superar el marge primíssim que separa l'entrevistador i l'entrevistat. A vegades guanya un, a vegades guanya l'altre, però tots dos queden reflectits en les entrevistes. No cal oblidar que no sempre una entrevista depén de l'entrevistador. Passa freqüentment que l'entrevistat no té res a dir. I aquest crec que és el gran mèrit que té *Gent d'Elx*. Fer parlar a alguns dels protagonistes parcials de la vida diària d'aquesta ciutat, i fer-los dir coses. Sobre els valors del llibre o de les il.lustracions de Sixto, no diré res perquè teniu l'obra a les mans i vosaltres mateixos podreu jutjar la seua qualitat.

Tan de bo, cada nou any -com el que ara comencem- hi haja algú que s'atrevisca a eixir al carrer a mirar la ciutat cara a cara i li pregunte «¿I tu què dius?».

**BIEL SANSANO**

[Text de la presentació del llibre *Gent d'Elx (II)*, de Patricio Falcó. Sala d'Exposicions de la Calaforra, 2 de gener de 1990, Elx (el Baix Vinalopó)].